

4.

УДК 347.73(477)+330.34

**РОЗВИНЕНІСТЬ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ
НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН**

**STATE ECONOMIC MATURITY AS A FACTOR OF INFLUENCE
ON LEGAL REGULATION OF CURRENCY RELATIONS**

Старинський М.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права
ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»*

Стаття присвячена дослідженню ролі розвиненості економіки в правовому регулюванні валютних відносин. Увагу зосереджено на характеристиці національної економіки та її ознаках, особливо на вивченні взаємозв'язку розвиненості економіки з методами і способами регулювання суспільних відносин, у тому числі валютних відносин. Зроблено висновок, що під час регулювання валютних відносин державою для ефективного використання її ресурсів необхідно враховувати всі фактори, зокрема стан розвиненості економіки.

Ключові слова: економіка, валютні відносини, правове регулювання валютних відносин, фактори впливу, фактори впливу на правове регулювання.

Статья посвящена исследованию роли развитости экономики в правовом регулировании валютных отношений. Внимание сосредоточено на характеристике национальной экономики и ее признаков, особенно на изучении взаимосвязи развитости экономики и способов регулирования общественных отношений, в том числе и валютных. Сделан вывод, что при регулировании валютных отношений со стороны государства для эффективного использования его ресурсов необходимо учитывать все факторы, в частности состояние экономики.

Ключевые слова: экономика, валютные отношения, правовое регулирование валютных отношений, факторы влияния, факторы влияния на правовое регулирование.

The article is devoted to research of economic maturity role in legal regulation of currency relations. Carrying out his research the author focuses on characteristics of the national economy and its features. Special attention is paid to research of interrelation of economic maturity with methods and ways of social relations regulation, including currency relations. In the process of research the author comes to conclusion that it is necessary to consider all factors, especially condition of economic maturity by regulation of currency relations from the part of state for effective use of its resources.

Key words: economy, currency relations, legal regulation of currency relations, factors of influence, factors of influence on legal regulation.

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку нашої держави надзвичайно важливу роль відіграють ті суспільні відносини, що пов'язані з рухом фінансових активів, одним із яких є валюта й валютні цінності. Як виявляє аналіз практики функціонування розвинених держав, саме від адекватного регулювання цих відносин залежить інтенсивність та ефективність функціонування економіки і становлення їх як незалежних та економічно могутніх країн. Водночас варто особливо наголосити на тому, що ефективне функціонування держави та її розвиток може відбуватися лише тоді, коли будуть використовуватись тільки ті методи і способи регулювання, які об'єктивно відповідають ступеню розвитку та стану економіки цієї держави. Саме в цьому виявляється взаємозалежний зв'язок, який потрібно враховувати під час регулювання будь-яких відносин, у тому числі й валютних. Враховуючи це, в сучасних умовах є надзвичайно важливим питання усвідомлення ролі розвитку економіки при впровадженні нових методів регулювання суспільних відносин, у тому числі й валютних.

Тому **метою статті** є з'ясування впливу розвиненості економіки на правове регулювання валютних відносин, а завданням – характеристика економіки як фактора впливу на правове регулювання валютних відносин.

Виклад основного матеріалу. Аналіз практичної економічної діяльності свідчить про те, що регулювання будь-яких відносин, які виникають на території держави, зазнає впливу великої кількості чинників, головним із яких є середовище існування. Саме середовище існування є визначальним для обрання практично всіх найважливіших елементів діяльності, і саме від його особливостей залежить вибір і комбінація прийомів і способів регулювання відносин, що виникають та розвиваються.

Проводячи дослідження, пов'язані з економікою й регулюванням відносин, що виникають у процесі її функціонування, і враховуючи тему нашого дослідження, доцільно звернути увагу на її поняття та надати характеристику.

Історичний аналіз економічного розвитку нашого суспільства впевнено довів, що кожна держава розвивається згідно з історичними традиціями [2, 4]. На цьому розвитку позначаються й національні, і політичні, і релігійні особливості тієї чи іншої держави.

Саме національне суспільство, тобто спільнота людей і соціальних груп у межах кордонів держави, протягом усієї історії, включаючи й сучасний період, є найбільш внутрішньо взаємопов'язаною і найкраще інтегрованою формою економічної діяльності. Економічне функціонування соціальної спільноти в межах кордонів держави має своїм наслідком створення і розвиток національної економіки, яка, у свою чергу, є середовищем функціонування всіх суб'єктів, що здійснюють господарську діяльність на території цієї держави.

Дослідженням національної економіки займались переважно представники економічної науки. Представники інших напрямів соціальної науки у своїх дослідженнях використовують саме їх напрацювання. Враховуючи це, ми також звернемо увагу на їх уявлення щодо національної економіки.

Аналіз фахової наукової літератури, у якій висвітлюються питання функціонування національної економіки, свідчить про те, що на сьогодні існує три основних альтернативних підходи до її сприйняття, а саме: а) національна економіка ототожнюється з національним ринком; б) національна економіка розглядається як система виробничих відносин; в) національна економіка розглядається як народне господарство. Коротко розглянемо їх.

Джерелом ототожнення національної економіки з національним ринком є західна економічна наука. У цьому аспекті варто погодитись із думкою лауреата Нобелівської премії з економіки В. Леонтьєва про те, що А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Дж. Мілль створили велику теоретичну концепцію, основу на понятті національної економіки як системи, яка схильна до саморегуляції й до складу якої входять багато різноманітних, взаємопов'язаних суб'єктів господарювання, що виробляють і споживають [1, с. 16].

Протягом тривалого часу саме таке сприйняття національної економіки було панівним і використовувалось для поглиблення економічних знань. Наприклад, базуючись на такому розумінні національної економіки, Л. Вальрас розробив теорію загальної ринкової рівноваги.

Проте потрібно зазначити, що під впливом економічного розвитку та економічних процесів, які відбувались у світі, сприйняття національної економіки як національного ринку зазнавало трансформації. Так, в умовах різкого підвищення ролі держави після світо-

вої економічної кризи 1929–1933 рр. представники кейнсіанського й соціально-інституційного напрямів економічної думки ввели в систему національної економічної державу. При цьому окремі представники економічної науки (Ф. Хайек, М. Фрідман) констатували, що вона має виконувати не тільки роль пасивного спостерігача й вступати в дію в крайніх випадках, а й встановлювати «правила гри» для суб'єктів національної ринкової економіки.

У сучасних умовах національна економіка в західній економічній науці здебільшого розглядається як національна ринкова змішана система з притаманною їй взаємодією механізмів саморегуляції, державного та громадського регулювання.

Джерелом розгляду економіки як системи виробничих відносин є праці представників марксистської економічної науки. Так, національну економіку марксистки визначають як систему виробничих відносин із приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання результатів діяльності людей, а також ефективного використання ресурсів із властивими їй цілями розвитку виробництва, формами його організації та господарювання. Продуктивні сили й технологічний спосіб виробництва формують матеріально-технічну базу національної економіки, а виробничі відносини, економічні закони та категорії становлять соціально-економічну основу [3, 5].

У процесі наукових дискусій у середині минулого століття сформувався ще один підхід до розуміння національної економіки. Так, відомий творець «німецького дива» Л. Ерхард у книзі «Добробут для всіх» дослідив економіку саме в такому ракурсі. Він вивчив народне господарство, проблеми переходу від тоталітарної, примусової до ринкової економіки. Узагальнено позиція представників цього напрямку виглядає так. Народне господарство є продуктом історичного розвитку, поглиблення суспільного поділу праці, усупільнення виробництва, це сукупність усіх галузей і регіонів країни, об'єднаних у єдиний організм різноманітних економічних зв'язків.

Аналіз зазначених підходів до розуміння національної економіки не надає можливості стати на якусь одну з позицій. Адже в межах кожного з зазначених підходів вирішується важливе наукове завдання. Також, як видається, абсолютизація будь-якого з підходів не є конструктивною. На нашу думку, кожен із зазначених підходів має враховуватись і використовуватись для отримання найбільш адекватних дійсності економічних знань.

Використовуючи інтегративний підхід у межах нашого дослідження, під національною економікою розумітимемо певне господарство, що виникає й розвивається на території окремої держави та яке є основою її функціонування й розвитку. Розгляд економіки саме в такому ракурсі надасть нам можливість виявити особливості її впливу на суспільні відносини і їх регулювання.

Аналіз наукової та навчальної літератури, що висвітлює питання функціонування національної економіки, дає змогу виділити такі ознаки національної економіки:

- наявність тісного взаємозв'язку на основі поділу праці суб'єктів господарювання;
- функціонування в межах єдиного економіко-соціального простору;
- наявність регулювального центру;
- наявність економічного суверенітету;
- функціонування в межах держави.

Досліджуючи національну економіку як певне господарство, яке виникає й розвивається на території держави, варто наголосити на тому, що вона становить діалектичну єдність взаємопов'язаних і водночас взаємодіючих суб'єктів. Суб'єкти функціонують у різних секторах національної економіки, головними з яких є приватний і державний. При цьому взаємодія суб'єктів, що функціонують і задовольняють свої інтереси, не обмежується якимось одним сектором.

Враховуючи те, що економічна наука здійснює дослідження, виходячи з постулату відстороненості, й оперує поняттями та категоріями, характерними для «чистої економіки», вона не ділить суб'єктів на легальних і нелегальних. Для нашого дослідження важливо звернути увагу саме на такий поділ суб'єктів, оскільки особливості функціонування легальних і нелегальних суб'єктів кардинально різняться.

Під легальними суб'єктами ми будемо розуміти фізичних, юридичних осіб та їх об'єднання, а також державу, що здійснюють свою діяльність на певній території, керуючись установленими в цій державі правилами, які об'єктивуються в її законодавстві. Саме наявність законодавства як основи легітимного функціонування надає можливість говорити про наявність загального економічного простору.

Загальний економічний простір є свідченням функціонування держави й характеризується наявністю законодавства, функціонуванням грошової одиниці, загальною фінансовою та грошово-кредитною системою. У сукупності ці ознаки дають змогу стверджувати про наявність економічного суверенітету держави як основи її стабільного розвитку.

У процесі свого функціонування національна економіка намагається досягти низки цілей, головними з яких є такі: стабільне зростання національного обсягу виробництва, високий і стабільний рівень зайнятості, стабільність цін, підтримка рівноваги платіжного балансу.

Становлення й розвиток національної економіки являє собою історично довгий і складний процес, що відбувається в певному середовищі. Стабільне функціонування національної економіки залежить від низки факторів, головними з яких варто назвати такі: рух людського суспільства від протистояння східного та західного типів еволюції людства з економічним домінуванням останнього до серединного інтеграційного типу еволюції; економічна глобалізація; формування й розвиток у розвинених державах основ постіндустріального суспільства; трансформація традиційного суспільства в більшості держав, що розвиваються в напрямі індустріалізації; формування основ сучасної ринкової економіки; домінування приватного підприємництва, інститутів демократії та громадянського суспільства.

Уже зазначалося, що національна економіка характеризується наявністю тісної взаємодії на основі поділу праці. Ця взаємодія базується на задоволенні інтересів різних суб'єктів і дотриманні певних правил, які об'єктивуються в законодавстві держави.

Найбільш інтенсивно розвивається та національна економіка й держава в економічному платі, законодавство якої відповідає об'єктивно наявним реаліям матеріального світу. У науковій літературі об'єктивно наявні реалії матеріального світу називаються економічним потенціалом держави.

Економічний потенціал держави як сукупна здатність економіки держави, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання становить надзвичайно складне явище. Він може бути представлений у вигляді комплексу взаємопов'язаних потенціалів як складових структури національної економіки. Найчастіше як критерій поділу потенціалу держави використовують види економічних ресурсів, сфери діяльності, напрямки використання.

Враховуючи види економічних ресурсів, виділяють природо-ресурсний, виробничо-технологічний, трудовий, науково-технічний потенціал держави; за видами діяльності – промисловий, аграрний, соціальний, фінансово-інвестиційний потенціал; за напрямками використання – внутрішньоекономічний і зовнішньоекономічний потенціал держави.

Як засвідчує аналіз функціонування різних держав, вони мають різний потенціал своєї економічної діяльності й, відповідно, розвитку. Наявність неоднакового економічного потенціалу пояснити досить легко, оскільки держави знаходяться в різних географічних місцях із різними природними можливостями. Також і в процесі свого історичного розвитку держави розвивались різними темпами, а це надає можливість говорити про те, що економічний потенціал держав із приблизно однаковими природними можливостями, але різним ступенем соціального розвитку також різний. Варто відмітити, що на потенціал будь-якої держави також впливає і її становище в світовій економічній взаємодії.

Зазначені особливості національної економіки значно впливають на механізми та способи регулювання суспільних відносин, які виникають, змінюються і припиняються на території держави. Найбільш ефективно використовує власні ресурси й економічні можливості та держава, яка при регулюванні суспільних відносин урахує не лише нагальні потреби соціальної спільноти, а і свій економічний потенціал.

У зв'язку з тим що валютні відносини є одним із видів суспільних відносин, які виникають і розвиваються на території держави, під час їх регулювання мають бути враховані всі вище зазначені особливості національної економіки, економічний потенціал держави та її розвиток.

Для ілюстрації впливу економіки та її розвитку коротко проаналізуємо особливості регулювання валютних відносин у різних державах.

Висновки. Усі держави світу умовно можна поділити на дві групи: розвинені держави й держави, що розвиваються. Аналізуючи особливості функціонування держав в аспекті регулювання валютних відносин, ми можемо дійти таких висновків.

У структурі уповноважених державою органів розвинених держав у більшості наявний єдиний орган, до компетенції якого входить регулювання валютних відносин. У державах, що розвиваються, компетенція державних органів у валютній сфері не структурована і є кілька органів, наділених правом урегульовувати валютні відносини шляхом прийняття нормативних актів.

Структура валютного законодавства в розвинених державах і державах, що розвиваються, значно різниться. У законодавстві розвинених держав наявні системні закони, які регулюють валютні відносини, комплексно вирішують усі нагальні проблеми, що виникають у процесі правового регулювання обігу валюти та валютних цінностей на їх території. При цьому такі закони характеризуються стабільністю. Законодавство держав, що розвиваються, у плані регулювання валютних відносин у більшості не має таких законів, їх замінює велика кількість підзаконних нормативно-правових актів, що часто змінюються.

У розвинених державах під час правового регулювання валютних відносин використовуються диспозитивні й непрямі методи регулювання, у державах, що розвиваються, – імперативні та змішані методи правового регулювання.

Враховуючи зазначене, варто акцентувати увагу на такому.

Україна, як молода, незалежна держава, що активно розвивається, у процесі регулювання суспільних відносин, у тому числі й валютних, для ефективного використання власних обмежених ресурсів і власного інтенсивного розвитку має враховувати всі чинники, що діють на її території. Дослідження стану економіки, її розвиненості та особливостей функціонування надасть можливість розробити й запровадити максимально ефективні в цих умовах методи і способи регулювання валютних відносин, що відповідатимуть об'єктивним реаліям території нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економічна теорія. Національна економіка : [підручник] / за ред. В.М. Тарасевича. – К. : Знання, 2012. – 546 с.
2. История мировой экономики. Хозяйственные реформы 1920–1990 г.г. : [учебное пособие] / [А.Н. Макарова и др.] – М. : Закон и право, Юнити, 1995.
3. Ковальчук В.М. Історія економіки та економічної думки : [навчальний посібник] / В.М. Ковальчук. – К., 2008. – 578 с.
4. Экономическая история зарубежных стран : [курс лекций] / [Н.Н. Полатаева, В.И. Голубович, Л.Ф. Пашкевич и др.] ; под общ. ред. В.И. Голубовича. – Мн. : НКВ «Экоперспектива», 1996.
5. Юхименко П.І. Історія економіки та економічної думки : [підручник] / П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. – К. : Знання, 2011. – 646 с.